

LJEVICA DANAS U SVIJETU

UDK 32:316.4
Pregledni rad

Ivica Šimić, dipl. novinar
Glavni urednik Radio Krke (Zvonimirova 5, Knin)
mob.: 095 900 15 23
e-mail ivica.simic73@gmail.com

SAŽETAK - Za marksiste uspjeh socijalizma je ovisio o njegovoj sposobnosti da stvori društvo koje će proizvoditi veće bogatstvo nego kapitalizam i koje će to bogatstvo pravičnije dijeliti. Ako je socijalizam sada mrtav, to je upravo zato što se ti zahtjevi nisu ispunili. Ekonomska teorija socijalizma oduvijek je bila neadekvatna jer je podcjenjivala sposobnost kapitalizma da se obnavlja, prilagođava i potiče sve veću produktivnost. Socijalizam također nije shvatio važnost tržišta kao informacijskih sredstava, koja kupce i prodavatelje opskrbljuju bitnim podacima, a te su neadekvatnosti potpuno bjelodane tek s pojačanim procesima globalizacije i tehnoloških promjena.

Stoga bi ideje ljevice i socijalizma danas trebale oživjeti u politici trećeg puta.

Sveobuhvatan cilj politike trećega puta trebala bi biti pomoć građanima da se snađu u okolnostima velikih revolucija našega doba, u globalizaciji, promjenama u osobnom životu i našem odnošenju prema prirodi. Politika trećega puta trebala bi zauzeti pozitivan stav prema globalizaciji. Socijaldemokrati se moraju suprostaviti ekonomskom i kulturnom protekcijonizmu za koji se zalaže desnica, koja globalizaciju smatra prijetnjom nacionalnom integritetu i tradicionalnim vrijednostima. Vrijednosti trećeg puta su jednakost, zaštita slabih, sloboda kao autonomija, prava uz odgovornosti, autoritet uz demokraciju, kozmopolitski pluralizam i filozofski konzervativizam.

Ključne riječi: ljevica, socijalizam, treći put

ABSTRACT - For Marxists, the success of socialism depended on its ability to create a society that would generate bigger wealth than capitalism and that will share it in a much fairer way. If socialism is now dead, it is because these demands were not fulfilled. The economic theory of socialism has always been inadequate because it underestimated the ability of capitalism to renew itself, to adapt and to stimulate the ever bigger productivity. Socialism also did not understand the importance of the market as information means providing essential data to buyers and sellers. These inadequacies have become fully obvious only with the increased globalisation processes and with technological changes.

Thus the ideas of the left and socialism should be reanimated today in the policy of the third way. The comprehensive goal of the third way policy should be of help to citizens to find their way in circumstances of big revolutions of our times, in globalisation, changes in personal lives and in our relationship with the nature. The third way policy should take a positive attitude towards globalisation. Social democrats must oppose the economic and cultural protectionism advocated by the right that consider globalisation a threat to national integrity and traditional values. Values of the third way are equality, protection of the weak, freedom as autonomy, rights along with responsibilities, authority along with democracy, cosmopolitan pluralism and philosophic conservatism.

Key words: left, socialism, third way.

I. UVOD

Za Karla Marxa uspjeh socijalizma je ovisio o njegovoj sposobnosti da stvori društvo koje će proizvoditi veće bogatstvo nego kapitalizam i koje će to bogatstvo pravičnije dijeliti. Ako je socijalizam sada mrtav, to je upravo zato što se ti zahtjevi nisu ispunili. Ekonomska teorija socijalizma oduvijek je bila neadekvatna jer je podcjenjivala sposobnost kapitalizma da se obnavlja, prilagođava i potiče sve veću produktivnost. Socijalizam također nije shvatio važnost tržišta kao informacijskih sredstava, koja kupce i prodavatelje opskrbljuju bitnim podacima, a te su neadekvatnosti potpuno bjelodane tek s pojačanim procesima globalizacije i tehnoloških promjena od ranih 1970-ih nadalje.

Naš je ovostoljetni herojski društveni eksperiment 'realnog socijalizma' pokazao sljedeće: kad ljevica zauzme cijeli politički prostor, nezin se projekt ispravljanja

urušava i u tom se procesu generira samo još jedan tlačiteljski i na nejednakosti utemeljen društveni poredak (Giddens, 1999: 53).

Otud se rodila antisocijalistička ljevica na Istoku čiji je odnos prema različitim pokretima i strankama stare socijalističke ljevice na Zapadu često složen i dvosmislen. Razlikovanje lijevog i desnog umnogome je dovedeno u pitanje na Zapadu i na Istoku te neki sumnjaju u upotrebljivost starih mapa lijevog i desnog jer se tvrdi da je suvremena politika previše složena za ovu dualističku shemu (Lukes, 1992: 27). Ona se smatra neprimjenjivom na većinu suvremenih pitanja. Zato je neki dijelovi feminističkog pokreta odbacuju, a njemački Zeleni imaju parolu 'Niti lijevo niti desno nego naprijed'.

Vojske ljevice koje s mukom marširaju okolinom, više ne znaju kamo idu. One, koje se poistovjećuju s ljevicom, misle da se važno tako identificirati, a ipak nisu sigurne što je to s čime se one identificiraju (Lukes, 1992: 88).

II. GLOBALIZACIJA

Mnoštvo općih pitanja rezultat su rasprava o budućnosti socijaldemokracije, a u raspravama o ljevici susrećemo pet najčešćih dilema: globalizaciju, individualizam, ljevicu i desnicu, političko djelovanje i ekološke probleme.

Globalizacija je uglavnom mit, tvrde neki, a pogotovo oni koji žele braniti aspekte socijaldemokracije staroga kova. Za takve je globalizacija izmišljotina neoliberala. S druge strane su kreatori politike koji ne samo da tvrde da je globalizacija stvarna nego da je i poodmakla.

Ekonomska globalizacija je stvarnost i nije tek nastavak ili povratak trendovima, što tvrde neki. Iako veliki dio trgovine ostaje regionalan, na razini finansijskih tržišta postoji potpuno globalna ekonomija. I nije riječ samo o ekonomskoj međuovisnosti nego i o promjeni vremena i prostora u našim životima. Udaljeni događaji, bili oni ekonomski ili ne, utječu na nas izravnije i trenutačnije nego ikada prije. I obratno, odluke što ih donosimo kao pojedinci često imaju globalne implikacije.

Revolucija sredstava komuniciranja i širenje informacijske tehnologije duboko su povezani s globalizacijskim procesima te globalizacija „odvlači“ od nacije- države u smislu da slabe neke ovlasti što su ih imale nacije. Ali, globalizacija gura i nadolje, odnosno donosi nove mogućnosti za obnavljanje lokalnih identiteta. Također, suverenost više nije pitanje „sve ili ništa“, a granice postaju nejasnije nego što su bile.

Ali ipak, neke nacije, poput onih u istočnoeuropskim zemljama nakon sloma komunizma, imaju više, a ne manje moći.

Na kraju, globalizacija je složen skup procesa koji potiče mješavina političkih i ekonomskih utjecaja.

Ona mijenja svakodnevni život, osobito u razvijenim zemljama, i istodobno stvara nove nadnacionalne sustave i snage. Ona je više od puke pozadine na kojoj se događa suvremena politika: ukupno gledano, globalizacija mijenja institucije društava u kojima živimo (Giddens, 1999: 76). Globalizacija mijenja institucije društava u kojima živimo i relevantna je za porast „novog individualizma“ koji u socijaldemokratskim raspravama zauzima visoko mjesto.

III. INDIVIDUALIZAM

Odnos slobode i jednakosti je stari problem koji socijaldemokrati trebaju riješiti, ako će jače naglašavati osobnu slobodu.

Također, postavlja se pitanje svjedočimo li usponu „ja“ naraštaja, koji stvara „ja prvi“ društvo, koje neminovno ruši zajedničke vrijednosti i brigu za zajednicu?. To pitanje brine i ljevicu i desnicu. Podrijetlo ovoga problema socijaldemokratski autori vide u tržišnim snagama i ideološkom utjecaju thatcherizma, koji je tvrdio da se pojedinci trebaju sami brinuti za sebe, a ne ovisiti o državi. No, „Ja“ naraštaj nije dobar opis novog individualizma jer ne upućuje na proces moralnoga rasapa. Naprotiv, istraživanja govore da su mladi danas osjetljiviji na pitanja morala nego generacije prije njih. Neke su od tih moralnih vrijednosti nedvosmisleno postmaterijalističke i odnose se, primjerice, na očuvanje okoliša, ljudska prava i seksualne slobode.

Novi individualizam je institucionalizirani individualizam (Beck, 2006: 113). Zaposlenje, obrazovanje i mobilnost temelji su toga, a u skladu sa svim tim uvjetima ljudi su pozvani da se izgrade kao pojedinci: da se planiraju, razumiju i razvijaju kao individue.

Novi individualizam je povezan s uzmakom tradicije i običaja iz naših života. Umjesto da naše doba smatramo dobom rasapa, smisljeno je razumjeti ga kao doba moralne tranzicije. Danas moramo živjeti aktivnije nego prošli naraštaji i moramo aktivnije prihvatiti odgovornost za posljedice onoga što činimo i za životne navike koje usvajamo.

Ako institucionalni individualizam nije isto što i egoizam, manja je prijetnja društvenoj solidarnosti, ali implicira da moramo tražiti nove načine proizvodnje te solidarnosti (Giddens, 1999: 100).

IV. LJEVICA I DESNICA

Ljevica i desnica su s vremenom mijenjale značenje. Iste ideje u određenim razdobljima i kontekstima smatralo se su ljevičarskim, a u drugima desničarskim. Primjerice, u 19. stoljeću smatralo se da su zagovornici slobodnotržišnih filozofija na ljevici, a danas se normalno smještaju na desnicu.

Podjela na ljevicu i desnicu nije zastrajela i iscrpljena (Bobio, 1994:10). Kategorije ljevice i desnice imaju takav utjecaj na političko mišljenje zato što je politika uvijek područje suprostavljanja. Bit politike jest borba suprostavljenih nazora i politika. Ljevica i desnica dvije su strane tijela. Iako se ono što je „slijeva“ ili „zdesna“ može promijeniti, ništa ne može istodobno biti i lijevo i desno. To je razlika koja polarizira. Pri razlikovanju ljevice od desnice uvijek iznova se pojavljuje glavni kriterij: stavovi prema jednakosti.

Ljevica se zalaže za veću jednakost dok desnica smatra da je društvo neminovno hijerarhijsko. Ljevica, ne samo da se bavi socijalnom pravdom, nego i vjeruje da vlada treba igrati ključnu ulogu u provedbi tog cilja.

Emancipacijskoj politici klasične ljevice moramo dodati životnu politiku, odnosno politiku izbora, identiteta i uzajamnosti (Giddens, 1999: 65). U vezi s tim, socijaldemokrati bi trebali još jedanput razmisliti o političkom centru jer lijevi centar ne mora biti isto što i umjerena ljevica.

V. POLITIČKO DJELOVANJE

Promjene što ih je donijela globalizacija posvuda su ugrozile ortodoksne političke stranke. U osamdesetima su se socijaldemokrati našli bez djelotvornog ideološkog okvira kojim bi mogli odgovoriti, dok su društveni pokreti i druge grupe u prvi plan istaknuli pitanja koja su sezala izvan tradicionalne socijaldemokratske politike – ekologiju, prava životinja, seksualnost, prava potrošača i mnoga druga. Tad se pojavila „subpolitika“ – politika koja se iselila iz parlamenta u društvene skupine koje se bave samo jednim problemom poput Greepeacea (Beck, 2006: 132).

Novi pokreti, grupe i nevladine organizacije mogu na svjetskoj sceni pokazivati svoju snagu, a to moraju

zamijetiti čak i globalne korporacije. Nepokretnost vladina aparata se može usporediti s pokretljivošću agenata na svim mogućim razinama društva, a presušivanje politike s ožvljavanjem subpolitike. Grupe za građansku inicijativu jednostrano su uzele vlast, a nisu čekale na političare. One su, a ne političari, postavile na dnevni red ekološka pitanja i mnoge druge teme.

Političari su uvrijeđeni jer ljudi pokazuju sve manje i manje zanimanja za njih (Enzensberger, 2007: 43). Njemačka savezna vlada je razmjerno stabilna i razmjerno uspješna, unatoč činjenici, a ne zbog činjenice da je vode ljudi što nam se smiju s predizbornih plakata.

„Stranke izazivači“, poput zelenih stranaka i krajnje desnih populističkih stranaka nastoje iskoristiti osjećaje nepovjerenja građana prema političarima izravno napadajući ortodoksne stranke. Te stranke poput društvenih pokreta imaju uglavnom simboličku važnost i nameću stavljanje nekih pitanja na dnevni red. Stranke i pokreti krajnje desnice bili bi opasni da su postali išta više od manjine. Zeleni, na drugoj strani, postavljaju ideološka pitanja koja se ne mogu ignorirati i koja dovode u pitanje neke od osnovnih orijentacija socijaldemokracije.

Vlade će morati biti spremne učiti od društvenih pokreta i nevladinih organizacija, reagirati na pitanja koja oni postavljaju i s njima pregovarati (Beck, 2006: 108).

Ipak, pomisao da takve grupe mogu uskočiti tamo gdje vlada nije uspjela ili da mogu zamijeniti političke stranke puka je mašta. Ma koliko pokreti i grupe s posebnim interesom bile važni, oni kao takvi ne mogu vladati. Jedna od glavnih funkcija vlade upravo je u praksi i zakonima pomiriti divergentne zahtjeve skupina s posebnim interesima. Socijaldemokrati moraju razmisliti kako bi bilo najbolje rekonstruirati vladu tako da zadovolji potrebe našeg doba.

VI. EKOLOŠKA PITANJA

Održivi razvoj je od 1987. godine postao glavnim pitanjem ekoloških grupa. Održivi razvoj je sposobnosti sadašnjeg naraštaja da osigura zadovoljavanje potreba sadašnjosti ne ugrožavajući sposobnost budućih naraštaja da zadovolje svoje (Brundtland, 1987: 63). Budući da ne znamo kakve će biti potrebe budućih naraštaja ili kako će na uporabu resursa utjecati tehnološke promjene, pojam održivoga razvoja ne može se precizno odrediti. Stoga je on više smjernica za djelovanje negoli točna formula.

Pojam održivoga razvoja dobro se uklapa u širi pojam ekološke modernizacije. Ekološka modernizacija združuje nekoliko trenutaka: održivi razvoj umjesto „definirajućeg rasta“, predviđanje umjesto liječenja, izjednačavanje onečišćenja s neučinkovistosti te stajalište da ekološki propisi i ekonomski rast donose uzajamne koristi (Hajer, 2003: 208).

Ekološka modernizacija nesumnjivo povezuje socijaldemokratska i ekološka pitanja čvršće no što se nekoć činilo mogućim. Ipak, pretpostavka da zaštita okoliša i ekonomski razvoj idu jedno s drugim nije uvjerljiva – katkada moraju doći u sukob jedno s drugim. Donošenje odluka ne smije se prepustiti „stručnjacima“, nego mora uključivati političare i građane. Ukratko, znanost i tehnologija ne smiju ostati izvan demokratskih procesa. Ne smijemo se automatski oslanjati na to da će

stručnjaci znati što je za nas dobro, niti nam oni mogu uvijek dati neupitne odgovore; od njih bi trebalo tražiti da pred javnošću opravdaju svoje zaključke i politike (Giddens, 1999: 198)

Socijaldemokrati se dugo bave pitanjem sigurnosti građana. Država blagostanja smatra se sredstvom njezina osiguranja. Jedna od glavnih pouka koje treba izvući iz ekoloških pitanja jest da jednako puno pozornosti treba pridavati rizicima. Ta nova važnost rizika povezuje autonomiju pojedinca na jednoj strani sa sve većim utjecajem znanstvenih i tehnoloških promjena.

Tko bi trebao snositi odgovornost za buduće posljedice sadašnjeg djelovanja (pojedinaca, nacija ili drugih skupina) te tko, kako i kojim resursima jamči sigurnost ako stvari pođu naopako – to su glavna pitanja nove politike.

Mogućnost i inovacija pozitivna su strana rizika, a pozitivno sučeljavanje s rizikom nužna je sastavnica društvene i ekonomske mobilizacije

VII. NAČELO LJEVICE

Ideja da je politika sukob između ljevice i desnice rođena je kolovoza 1789. u Versaillesu, u bučnoj i kaotičnoj Ustavotvornoj skupštini, kada su se lijevo i desno od stola predsjedavajućega, sakupljali i zajedno glasovali oni koji su slično mislili. Oni na desnoj strani, svoje su protivnike nazivali buntovnicima kako bi ih diskreditirali, a sebe su prozvali imenom *le coin du Palais Royal*.

„Terminologija «desnog» i «lijevog» povremeno se koristila tijekom revolucionarnog razdoblja tako što je prvi pojam označavao privrženost privilegijama i hijerarhijskom poretku, a drugi želju da se ovaj poredak sruši. Međutim, sve do ranog 19. stoljeća, to se razlikovanje nije koristilo kao sredstvo podjela u Nacionalnoj skupštini i državi u cjelini. Ta je dihotomija postupno zaživjela. Poslije se proširila na Pijemont i Italiju i odatle širom Europe i svijeta.

Kakvo se značenje može pripisati novom načinu podjele političkog prostora i koju je novu viziju politike on potaknuo? Shvaćanje politike kao simboličkog prostora otvara tri mogućnosti: vertikalnost, centar/periferija i lateralnost (Lukes, 1992: 17). Prve su dvije hijerarhija kraljevstva, redovi i staleži, a predodžba o kralju Suncu oživljuje poznate i univerzalne ikonografske obrasce. Ali lateralni bi se simbolizam lijevo/desno, shvaćen kao dihotomija ili kontinuum, mogao interpretirati kao simbolizacija novog načina shvaćanja političkih podjela.

Lateralnost označuje određenu vrstu jednakosti, ili možda bolje, pariteta alternativnih političkih pozicija. Lijevo, desno i točke između koegzistiraju na istoj razini. Ukratko, hipoteza je da je pronalaženje ljevice i desnice 1789., kao načina za klasifikaciju političkih podjela, uvelo načelo pariteta u moderni politički život, tj. ideju da su političke alternative podjednako legitimni konkurenti za naklonost građana. Ipak, trenutačno razmišljanje pokazuje da se paritet ljevice i desnice ne postiže prirodnim putem.

Razmotri li se dokaz iz indoeuropskih jezika, vidimo da riječi za desnicu znače umješnost, uspravan položaj, ono što je običajno, moralno i pravno ispravno, a riječi za ljevicu njihovu suprotnost.

Razmotri li se povijest religija i rezultati komparativne etnografije dolazi se do spoznaja da desnica zapravo

svugdje simbolički prevladava. Bog je načinio Evu od Adamove lijeve strane, a u srednjovjekovnom židovstvu, sile zla su lijevo. Prema Novom zavjetu, Sin Čovječji će staviti dobre u desnu, a zle u lijevu ruku. Prvima će reći: pridite s blagoslovom moga Oca, baštinite kraljevstvo, od začetka svijeta za vas pripravljeno. Drugima će reći: dalje od mene, prokletnici, u vječnu vatru, pripravljenu vragu i njegovim anđelima i Sin Čovječji će sjesti na „desnu stranu moći“. Teologija Kurana ima isto nagnuće. I plemenske kulture pokazuju isti obrazac. U svim tim društvima, desnica prevladava u ceremonijalnim običajima i društvenim pravilima ponašanja, prilikom polaganja zakletvi, pozdravljanja, zaključivanja braka i drugih ugovora, dobrodošlicama i izražavanju poštovanja i prijateljstva.

U svijetlu svega ovoga, možemo vidjeti da politički simbolizam ljevice i desnice kombinira lateralnost i hijerarhiju, jednaki status i nejednaku sposobnost, formalnu jednakost i stvarnu nejednakost. Prihvaćajući tu metaforu, politička je ljevica transformirala njezino značenje tako što je odbila priznati da je njezin hijerarhijski sadržaj zadala priroda. Postojeće hijerarhije i sveta načela društvenog poretka trebalo je dovesti u pitanje, nejednakosti koje su posljedica ekonomskog i društvenog stanja, statusa i političke moći nepravedne su i stoga ih treba smanjiti i naposljetku ukloniti jednim sustavnim projektom političkog djelovanja.

«Ljevica» označava tradiciju i projekt koji je rođen prosvjetiteljstvom i izražen načelima 1789.: ispuniti obećanja, koje ona impliciraju, njihovom naprednom reinterpetacijom, te političkim sredstvima, odnosno mobiliziranjem potpore i osvajanjem vlasti, prijeći iz civilne u političku, ekonomsku, socijalnu i kulturnu sferu. To su često, odnosno prečesto napuštali ili izdali oni koji su tvrdili da je slijede.

Može se reći da je ljevica privrženica naprednom ispravljanju nejednakosti koji oni na desnici drže svetim, nepovredivim, prirodnim i neizbježnim. Ona nastoji ispravljati stvari: ukloniti sve prirodne ili društvene nejednakosti onoliko koliko je to ostvarivo i smisleno, tako da svi mogu imati jednake izgleda u životu.

Ljevica vidi to načelo ispravljanja kao utemeljivanje neke teorije napretka, tj. cjelovite narativne strukture o sveukupnim postignućima bez obzira na prepreke. Ona uključuje praksu društvene kritike budući da je privrženica izlaganju institucija, praksi i uvjerenja, koja ih održavaju, raspravi o njihovoj opravdanosti. Ljevica je stoga univerzalistička na nekoliko načina. Prvo, privrženost ljevice društvenoj kritici zahtijeva od nje da iznosi razloge koje nakon razmišljanja može svatko prihvatiti, i koji se mogu javno ponuditi i priznati, neovisno o posebnim interesima, kao obvezujući. Drugo, točka iz koje se kritizira je izvanjska: kritika onoga što neki od nas čine je u formi širega 'mi'. Treće, dinamika načela ispravljanja zapravo je pomicanje granica: ona ide od klasnih do rasnih i rodnih nejednakosti, ali također od nejednakosti koje su prisutne u nacionalnoj državi do onih na globalnoj razini. Ispravljanje pak zahtijeva paritet. Uključuje li danas socijalizam tradiciju i teži li projektu ljevice? Čemu se socijalizam treba suprotstaviti?

Jedan je odgovor kapitalizam. U tom slučaju „socijalizam“ znači ostvariv i održiv socio-ekonomski sustav koji je alternativa kapitalizmu i koji će ga

zamijeniti. Ali nijedan takav sustav ne postoji niti se u njega uopće više može vjerovati. U današnje vrijeme „realni socijalizam“ bi mogao, u najboljem slučaju, ponuditi ekonomiju s početka 20. stoljeća i jedan strašno okrutan, nepravedan i prisilan društveni poredak. Dva su razloga zbog kojih nije postojao 'treći put' između ovih dvaju 'izama'. Najprije, nije postajao drugi put. I potom, nije postojao jedan prvi put, nego prije beskonačno mnogo putova, od Brazila do Japana, od egalitarističkog Tajvana do socijaldemokratske Švedske. Nema ni jednog razloga da se pomisli da je mogućnost promjene kapitalizma došla do kraja. Iz svega toga možemo zaključiti da je, prema ovoj interpretaciji, socijalizam neprijatelj ispravljanja jer on predlaže iluzorni svijet koji će to navodno osigurati.

Je li, onda, liberalizam suprotan socijalizmu? Militantni marksisti su običavali to reći kad su osuđivali «buržoaska» prava i slobode kao prijevaru. Ali središnja načela liberalizma – jednakost poštovanja i izgleda, osobnih sloboda i tolerancije – nisu oprečna glavnoj skupini socijalističkih načela. Prije će biti da oni traže da ih se ozbiljnije, nego što su to liberali najčešće činili, uzme u obzir. Ali ako su liberali, kao što su to socijalisti znali reći, pretvorili obranu tih načela u ideologiju koja potpomaže postojeće klasne odnose, iz tog ne slijedi da socijalizam treba druga načela. Prije će biti da ih socijalistički projekt treba interpretirati, živjeti i djelovati po njima u militantnom duhu ispravljanja.

Je li socijalizam, naposljetku, suprotan individualizmu? Socijalizam ima svoje zasebne vrijednosti i načela: privrženost recipročnom i solidarnom načinu života i osobito načelu koji energije, talente i umješnost onih nadarenih pretvara u pogodnost najmanje povlaštenih – potrebitih, bespomoćnih, neobrazovanih i neorganiziranih, ali i hendikepiranih i isključenih. Za tržišne individualiste, kako je to svojedobno rekla gospođa Thatcher, ne postoji «društvo». Društvo je ponajprije osnova na kojoj se suvereni pojedinci osposobljavaju i ohrabruju da požanju nagrade i koriste prava. Za socijaliste, društvo je područje u koje javna politika intervenira da ispravi nepravde.

„Socijalizam koji smo izgubili nije samo teorija oblikovanja institucija cijeloga socioekonomskog sustava, nego sama ideja takve teorije. Ostao je izrazito egalitaristički, liberalni i antiindividualistički politički moralitet koji može pobuditi određene institucionalne inovacije, programe, ali i politike pomoću kojih ove možemo prosuđivati „ (Lukes, 1992: 177).

Ovaj politički moralitet daje odlučujući pravorijek o širokom rasponu aktualnih pitanja: o provali tržišnih načela u područje pribavljanja javnih dobara, forsiranju plaćanja privatnoga zdravstvenog osiguranja, zaoštavanju društvenih podjela u našem obrazovnom sustavu, povećanju broja onih koji ne posjeduju vlastiti stan, pravnoj pomoći i javnim knjižnicama; o izgledima najniže klase – beskućnicima, onima bez igdje ičega, neobrazovanim, slabo plaćenima i nezaposlenima; i naposljetku pitanje je li poštenije da se državnim kreditima financira sadašnja potrošnja ili javne investicije za budućnost.

U suočavanju s tim pitanjima jasno je dvoje: naše mape o lijevom i desnom još uvijek imaju smisla u našoj politici, a ljevica je u pravu (Lukes, 1992: 178).

VIII. PRIJEDLOZI TREĆEG PUTA

Nejednakosti koje su posljedica ekonomskog i društvenog stanja, statusa i političke moći nepravedne su i stoga ih treba smanjiti i naposljetku ukloniti jednim sustavnim projektom političkog djelovanja. Nacrti takvog projekta nalaze se u politici trećeg puta.

Socijalizam koji smo izgubili nije samo teorija oblikovanja institucija cijeloga socioekonomskog sustava nego sama ideja takve teorije. Ostao je izrazito egalitaristički, liberalni i antiindividualistički politički moralitet koji može pobuditi određene institucionalne inovacije, programe, ali i politike pomoću kojih ove možemo prosuđivati.

Jedna takva politika, doduše ne institucionalna, jest i politika trećeg puta

Socijaldemokrati se moraju suprostaviti ekonomskom i kulturnom protekcionizmu za koji se zalaže desnica, koja globalizaciju smatra prijetnjom nacionalnom integritetu i tradicionalnim vrijednostima. (Giddens, 1999.: 106)

Vrijednosti trećeg puta su jednakost, zaštita slabih, sloboda kao autonomija, prava uz odgovornosti, autoritet uz demokraciju, kozmopolitski pluralizam i filozofski konzervativizam (Giddens, 1999: 107).

Od ključne važnosti za treći put je i tema filozofskoga konzervativizma, s tim da konzervativizam u tom slučaju ima malo zajedničkog s onim što pod njim razumijeva politička desnica. On sugerira pragmatički stav prema promjenama, nijansirano shvaćanje znanosti i tehnologije, poštovanje spram prošlosti i tradicije, a u području zaštite okoliša usvaja načelo predostrožnosti.

Reforma države i vlade trebala bi biti temeljnom vodiljom politike trećeg puta, a okvir programa trećeg puta sastojao bi se od radikalnog centra, nove demokratske države (država bez neprijatelja), aktivnog civilnog društva, demokratske obitelji, nove mješovite ekonomije, jednakosti kao uključenosti, pozitivnog blagostanja, države socijalnog ulaganja, kozmopolitske nacije i kozmopolitske demokracije.

Demokratizacija pretječe demokraciju, a kriza demokracije nastala zbog toga što ona nije dovoljno demokratska. Država se mora strukturalno prilagoditi globalizaciji i to ponajprije decentralizacijom.

Zatim, u državi bi se morala proširiti uloga javne sfere, a to podrazumjeva ustavne promjene čiji je cilj veća transparentnost i otvorenost, kao i uvođenje novih zaštita od korupcije. Uz to, da bi zadržale ili povratile legitimnost, države bez neprijatelja moraju poboljšati učinkovitost uprave. Također, pritisak globalizacije nadalje donosi ne samo mogućnost nego i nužnost drugih oblika demokracije osim uobičajenog glasovanja i to kroz elektroničke referendume, porote građana i sl.

Uz sve, legitimnost države bez neprijatelja više nego prije ovisi o njezinoj sposobnosti upravljanja rizicima.

Na kraju, demokratizacija demokracije ne može biti samo lokalna ili nacionalna, nego država mora imati kozmopolitski svjetonazor, a demokratizacija odozdo nagore ne bi smjela stati na regionalnoj razini.

Dakle, nova demokratska država podrazumjeva prijenos moći, dvostruku demokratizaciju, obnovu javne sfere – transparentnost, učinkovitost uprave, mehanizme neposredne demokracije i vladu koja upravlja rizicima.

Jačanje aktivnoga civilnog društva osnovni je dio politike trećega puta. Slabljenje civilnog društva je stvarno i ogleda se u sve slabijem osjećaju solidarnosti u nekim lokalnim zajednicama i među susjedstvom u gradovima, u visokoj razini kriminaliteta te raspadu brakova i obitelji.

Obnova civilnog društva treba uključivati partnerstvo države i civilnog društva, obnovu lokalne zajednice jačanjem njezinih inicijativa, uključivanje trećega sektora, zaštitu lokalne javne sfere, prevenciju kriminala utemeljena u zajednici i demokratsku obitelj (Giddens, 1999: 109)

Sprječavanje kriminala i smanjivanje straha od zločina tijesno su povezani s oporavkom lokalne zajednice, jer i sama kriminologija kaže da je slabljenje svakodnevnih oblika uljuđenosti povezano s kriminalom.

Obitelj je temeljna institucija civilnoga društva, a politika obitelji ključni je test nove politike. Desnica tvrdi da je obitelj u krizi zato što se tradicionalna obitelj raspada, dok socijaldemokratska ljevica ima posve drukčije viđenje, za njih suvremena obitelj govori o zdravoj raznolikosti.

Trebali bismo prihvatiti činjenicu, kaže Giddens, da ljudi mogu živjeti sretno iako nisu vjenčani, da su homoseksualci spodobni odgajati djecu jednako kao heteroseksualci i, uz odgovarajuća sredstva, samohrani roditelj može odgojiti dijete jednako dobro kao i roditeljski par.

Zamisao o povratku tradicionalnoj obitelji je nevjerođostojna. Valja istaći činjenice da je tradicionalna obitelj ponajprije bila ekonomska i srodnička jedinica, da bračne veze nisu bile individualizirane kao što su sada, da ljubav ili emocionalna bliskost nisu bile glavni temelj braka kao danas te na kraju da se tradicionalni brak temeljio na nejednakosti spolova i bespravnosti djece.

Demokratsku obitelj trebaju obilježavati emocionalna i spolna jednakost, uzajamna prava i odgovornosti u odnosima, suroditeljstvo, doživotni roditeljski ugovori, dogovorni autoritet nad djecom, obveze djece prema roditeljima i društveno integrirana obitelj.

Politika trećega puta, moglo bi se reći, zagovara novu mješovitu ekonomiju koja stvara sinergiju između javnoga i privatnog sektora tako što iskorištava dinamizam tržišta, ali imajući na umu javni interes.

Stalno pokretanje i raspadanje poduzeća značajka je dinamičnoga gospodarstva. Socijaldemokrati moraju promijeniti odnos između rizika i sigurnosti i moraju razviti društvo ljudi koji „odgovorno preuzimaju rizik“ u području djelovanja države, poslovanja i tržišta rada.

Socijaldemokrati bi također trebali zaboraviti nekadašnju opsjednutost nejednakošću te promisliti o tome što zapravo jednakost jest. Jednakost mora pospješivati, a ne sprječavati raznolikost.

Mnogi drže da bi danas jedini model jednakosti trebala biti jednakost šansi ili meritokracija, no to bi radikalno meritokratsko društvo stvaralo goleme nejednakosti rezultata.

U takvu bi društvenom poretku privilegirani morali moći prenijeti privilegije na svoju djecu i tako srušiti meritokraciju.

Nova pak politika definira jednakost kao uključenost, a nejednakost kao isključenost. U najširem smislu uključenost se odnosi na građanski status, na građanska i politička prava i obveze koje bi trebali imati svi članovi društva, i to ne samo formalno, nego i u svakodnevnom

životu. Također, odnosi se na mogućnost sudjelovanja u javnom prostoru. U društvu u kojem je rad i dalje najvažniji za samopoštovanje i životni standard, pristup radu je glavni kontekst mogućnosti. Drugi je obrazovanje, koje bi to bilo čak i da nije tako važno za mogućnost zaposlenja.

Postoje i dva oblika isključenosti, jedan je isključenost onih na dnu, odsječenih od glavnih društvenih tijekova, a drugi je na vrhu, gdje se zbiva dobrovoljno isključivanje, „pobuna elita“: bogatije se grupe povlače iz javnih institucija i odlučuju živjeti izdvojeno od ostatka društva.

Isključenost nije samo jednako opasna za javni prostor ili zajedničku solidarnost kao i isključenost na dnu – ona je s njime uzročno povezana.

Inkluzivno društvo određuju jednakost kao uključenost, ograničena meritokracija, obnova javnoga prostora (građanski liberalizam), „s onu stranu društva rada“, pozitivno blagostanje i država socijalnog ulaganja.

Imajući na umu problematičnu povijest države blagostanja (ideja je stvorena da odagna socijalističku napast), politika trećeg puta trebala bi prihvatiti neke od kritika što ih toj državi upućuje desnica. Ona je bitno nedemokratska, jer ovisi o raspodjeli povlastica s vrha nadolje. Pokreću je motivi zaštite i skrbi, ali ne ostavlja dovoljno prostora osobnoj slobodi. Neki su oblici institucija blagostanja birokratski, stvaraju otuđenost i nisu djelotvorni, a socijalne povlastice mogu imati izopačene posljedice, koje podrivaju ono što bi trebale postići. Politika trećeg puta, međutim, smatra da ti problemi nisu znak da treba srušiti državu blagostanja, nego da su dio razloga za njeno rekonstruiranje.

Socijalna davanja često donose moralne opasnosti. Nije stvar u tome da neki oblici socijalne pomoći stvaraju kulturu ovisnosti, koliko u tome da ljudi smišljeno iskorištavaju ponuđene mogućnosti. Povlastice kojima bi trebalo smanjiti nezaposlenost, na primjer, zapravo mogu donijeti nezaposlenost ako se namjerno koriste kao sklonište od tržišta rada. Odluka da se počne raditi i da se odbace povlastice nosi mnoge rizike – no takvo preuzimanje rizika često koristi i pojedincu i širemu društvu.

Godine 1942. godine Beveridge je iznio svoju čuvenu objavu rata oskudici, bolesti, neznanju, slabosti i dokonosti, odnosno da se potpuno usredotočio na ono negativno. Danas bismo pak trebali govoriti o pozitivnom blagostanju kojemu, uz državu, pridonose sami pojedinci i drugi i koje je u funkciji stvaranja bogatstva. Smjenica je, gdje god je moguće, ljudski kapital, a ne izravna ekonomska pomoć. Umjesto države blagostanja trebala bi nam država socijalnog ulaganja, koja djeluje u kontekstu društva pozitivnog blagostanja.

Država socijalnog ulaganja trebala bi težiti ka usmjeravanju na dva osnovna područja: osiguranje za starost i nezaposlenost. Koncept mirovine koja počinje u umirovljeničkoj dobi te naziv „umirovljenik“ bili su izumi države blagostanja. No oni se ne samo ne uklapaju u nove činjenice starenja nego su i najčišći moguć primjer ovisnosti o blagostanju. Oni upućuju na nesposobnost, pa nije čudno da mnogi ljudi nakon umirovljenja gube samopoštovanje. Trebali bismo nastojati ukinuti čvrstu granicu umirovljenja, a starije bismo ljude trebali smatrati resursom, a ne problemom.

Što se zapošlavanja tiče, strategije za stvaranje radnih mjesta i budućnost rada treba temeljiti na orijentaciji prema novim ekonomskim potrebama.

Pet je glavnih područja u kojima vladina politika može pomoći stvaranju radnih mjesta. Tako bi trebalo podupirati poduzetničke inicijative, razvijati doživotno obrazovanje, dati veću ulogu partnerstvu javnih projekata (Moss Kanter, 1987: 19). Uz to, vladine politike mogu povećati prenosivost, bilo zajedničkim obrazovnim standardima ili prenosivim mirovinskim pravima i na kraju, vlade bi trebale poticati mjere vezane uz radno mjesto na kojemu se vodi računa o obitelji, a to se može postići suradnjom javnog i privatnog sektora.

U pozitivnom bi blagostanju sve ono negativno kod Beveridgea bilo zamijenjeno pozitivnim: umjesto oskudice dolazi autonomija, umjesto bolesti aktivno zdravlje, umjesto neznanja obrazovanje kao sastavni dio života, umjesto slabosti dobrobit, a umjesto dokonosti inicijativa. Socijaldemokrati bi trebali težiti novoj ulozi nacije u kozmopolitskom svijetu. Nacionalizam će i dalje biti uzrokom podjela, no da bismo ih mogli obuzdati, potrebna nam je kozmopolitska inačica nacije (Giddens, 1999: 116). Takav je kozmopolitizam i uzrok i uvjet i mogućnost nestanka velikih ratova između nacija-država. Prije se mislilo da je „jaka država“ ona koja je dobro pripremljena za rat. Danas mora značiti nešto drugo: naciju koja je toliko sigurna u sebe da prihvaća nova ograničenja suverenosti.

Nacija nije nešto prirodno dano, i bez obzira na daleke veze s prijašnjim etničkim zajednicama, nacije su proizvod razmjerno novije povijesti.

Mi se moramo držati načela nacionalnosti i istodobno nastojati skovati nacionalne identitete koji mogu obuhvatiti pluralizam i promjenjivost suvremene kulture (Miller, 1975: 91)

Danas se nacionalni identiteti moraju održavati u suradničkom ozračju u kojemu neće imati onu razinu uključivosti koju su nekoć imali i gdje uz njih postoje i drugi oblici lojalnosti.

Kozmopolitski svjetonazor je prijeko potreban uvjet multikulturalnog društva u poretku koji se globalizira, a kozmopolitski nacionalizam je jedini oblik nacionalnog identiteta spojiv s tim poretkom (Giddens, 1999: 86). Kozmopolitska nacija implicira kozmopolitsku demokraciju na globalizacijskoj razini.

Globalni problemi odgovaraju na lokalne inicijative, ali i zahtjevaju globalna rješenja. Želimo li izgraditi svijet koji sjedinjuje stabilnost, jednakost i napredak, takve probleme ne možemo prepustiti nepredvidljivoj vrtlogu globalnih tržišta i razmjerno nemoćnim međunarodnim tijelima.

IX. ZAKLJUČAK

Sveobuhvatan cilj politike trećega puta kao suvremene evoluirane ljevice danas u svijetu trebala bi biti pomoć građanima da se snađu u okolnostima velikih revolucija našega doba, u globalizaciji, promjenama u osobnom životu i našem odnošenju prema prirodi. Politika trećega puta trebala bi zauzeti pozitivan stav prema globalizaciji. Danas su znanje i konkurentnost važniji nego prirodni resursi, a suverenost je postala maglovitija ili višestruka.

Povezivanje pitanja nacionalnoga i globalnoga vodstva nije utopija jer je to dvoje blisko povezano.

Europska je unija isprva bila dio bipolarnog sustava, no danas je valja razumjeti kao odgovor na globalizaciju. Nije toliko važno to što ona određuje neki entitet, „Europu“, nego što razvija socijalne, političke i ekonomske institucije koje sežu daleko preko nacije-države i spuštaju se do pojedinca. Ironično je da jedna nedemokratska organizacija drugima nameće kriterije demokracije.

Moguće je da će neki obuhvatniji sustav globalnoga vodstva imati isti formalni sustav kakav EU već ima: predstavničko tijelo (Parlament), upravno tijelo (Komisija), međuvladinu asocijaciju (Vijeće ministara) i federalne sudove (Sud pravde). Posljednjih se nekoliko godina dosta raspravljalo o zamisli osnivanja nekoga novog tijela ili parlamenta povezanog s Ujedinjenim narodima. Takva parlamentarna skupština bi mogla biti pomoćno tijelo Glavne skupštine UN-a.

Širenje kozmopolitske demokracije uvjet je za djelotvorno reguliranje svjetskoga gospodarstva, za smanjenje globalnih ekonomskih nejednakosti i ekoloških rizika,

LITERATURA

1. Beck, U. (2006): *Cosmopolitan Vision*, Cambridge, Polity Press
2. Bobio, N. (1994): *Right and Left*, Rim, La Repubblica
3. Brundtland, G. (1987): *Our Common Future*, Oxford, Oxford press
4. Enzensberger, H. M. (2007): *Kratko ljeto anarhije*, Zagreb, VBZ
5. Giddens, A. (1999): *Treći put*, Zagreb, Politička kultura
6. Hajer, M. (2003): *Policy Without Polity? Policy Analysis and the Institutional Void*, London, Policy Sciences
7. Lukes, S. (1992): *What Is Left*, London, Times Literary Supplement
8. Miller, D. (1975): *On Nationality*, Oxford, Oxford press
9. Moss, K. R. (1987): *When Giants Learn to Dance*, New York, Simon & Schuster